" דואר אויר "

השימוש ביוני דואר לצורכי קשר ומודיעין

המרצה : חגי גרי

עקרונות היונאות

- העיקרון – הרצון של היונה לחזור לשובך המוצא על פי החוש הטבעי שלה.
- על פי מחקרים – במקור של היונה מצוי מינרל המכיל ברזל, שמאפשר לה לנווט בשדה המגנטי של כדור הארץ.
- המשמעות – דואר יונים יכול לפעול רק כשהשולח מחזיק את היונים של המקבל.
- טווחים ומרחקים – יונה מאולפת מסוגלת לעוף לטווח של 1,000 ק"מ, במהירות של כ-70 קמ"ש ולגמוא מרחק של 750 ק"מ ביום.

כמה מושגים

יונה עם טוטף לרגלה

- "נייר יונים" – כך כינו הממלוכים את הנייר הדקיק שעליו נכתבו התשדורות.
- טוטף – גליל קטן שאליו הוכנסה התשדורת ונקשר לרגלי היונה. בעת החדשה הטוטף היה עשוי מאלומיניום.
- יונוגרמה (מלשון טלגרמה) – התשדורת ששוגרה באמצעות יונה. מושג ארץ ישראלי מתקופת ה"הגנה".
- פתקיון (צירוף המילים פתקית ויונה) – כינוי נוסף לתשדורת ששוגרה באמצעות יונה.

התכונות הנדרשות מיונאי

השימוש ביוני דואר במהלך ההיסטוריה

ציור של גוסטב דור׳ה – צייר צרפתי מהמאה ה-19

- נח היה כנראה הראשון שהפעיל יונה כאמצעי קשר.
- הסוחרים הפיניקיים – הפעילו יונים במסעות הסחר בים התיכון.
- היוונים – כדי להודיע על תוצאות המשחקים האולימפיים ועל נצחונות בשדה הקרב.
- יוליוס קיסר – להעברת מסרים סודיים.
- ג'ינגס חאן (1162-1227).
- מרקו פולו – מתפעל משימוש ביוני דואר בסין בתחילת המאה ה-13.
- 1815 – יונה יצאה מצרפת לאנגליה, חצתה את תעלת למאנש ובישרה על מפלת נפוליאון בקרב ווטרלו.
- 1850 – פול רויטר (מייסד סוכנות "רויטרס") השתמש בצי של 45 יונים להעברת חדשות ומחירי מניות בין בריסל לאאכן בגרמניה.
- במלחמת פרוסיה צרפת (1870-1871) השתמשו הצרפתים ביוני דואר בעת המצור על פריס.

מלחמת העולם הראשונה

יונת דואר משוגרת מתוך טנק

- שימוש נרחב ביוני דואר.
- "שר אמי"- יון דואר עוטר ב"צלב המלחמה" הצרפתי על העברת 12 תשדורות, למרות היותו פצוע.
- תקשורת בין טנקים למפקדות בוצעה באמצעות יונים, למרות תנאי המחיה הקשים ליונים, כמו חום, חוסר איוורור, ריחות שמנים ורעשי מנוע.
- השובך הנודד – מינשא מיוחד שהמציא צרפתי בתקופת המלחמה ונעשה בו שימוש רב.

מלחמת העולם השניה

השובך הנישא

- שימוש רב נעשה ביונים ע"י שרותי הריגול הבריטיים והצרפתיים.
- "פילוטלוק" – יונה בריטית שהצילה 6 אנשי צוות של מפציץ שנפל לים.
- "מרקיורי" – יונה אמריקאית, שעל אף היותה פצועה, העבירה ידיעות שעזרו לתקן כיווני אש של תותחי בנות הברית.
- G.I.JOE – יונה בריטית שהעבירה ידיעה על כיבוש עיר איטלקית בידי כוח בריטי, ברגע האחרון לפני ששוגרו מפציצים כדי לתקוף את העיר.
- חיל האויר הבריטי הפעיל בזים (עופות דורסים), כדי ליירט יוני דואר גרמניות שנחשדו בנשיאת מסרים מודיעיניים.

יוני דואר בשימוש הישוב העברי בא"י

שרה אהרונסון
1890 - 1917

- הניסיון הראשון של שימוש ביוני דואר ע"י כוחות המגן העבריים בא"י נעשה ע"י אנשי מחתרת ניל"י.
- בחודשים יולי - ספטמבר 1917 שוגרו 13 יונים מזכרון יעקב ומעתלית לכוחות הבריטיים בפורט סעיד.
- שלוש היונים האחרונות שוגרו ב-3 בספטמבר 1917, אחת מהן נחתה לרוע המזל בחצר המושל הטורקי בקיסריה.
- היונה נתפסה ע"י הטורקים וגרמה לחיסולה של מחתרת ניל"י ולמותה הטרגי של שרה אהרונסון.

יוני דואר בשירות ה"הגנה"

אברהם עץ-הדר
1910 - 1996

- אברהם עץ-הדר נחשב לאבי היונאות בא"י.
- בשנת 1938 התחיל עץ-הדר לעניין את אנשי ה"הגנה" בנושא.
- פנה לגלילי שהשיב לו : "בוא נעמיד את הצעתך במבחן".
- ב-7 ביוני 1939 נעשה ניסוי שכנוע – יונה שוגרה מתל אביב ונחתה בשלום בירושלים.
- הנושא הוצג לבן גוריון שהמליץ לרכוש יונים והקציב לנושא 75 לא"י.
- עץ-הדר יצא לבלגיה, גייס כספים וחזר ארצה עם 144 יונים.
- הוקמה מחלקת קשר יונים ונבנו שובכים בתל אביב, בירושלים ובישובים רבים נוספים.
- קשר היונים הפך לאמצעי מרכזי בשנים שלפני קום המדינה, במלחמת העצמאות ובראשית צה"ל.

השימוש ביונים ב"הגנה" ובפלמ"ח

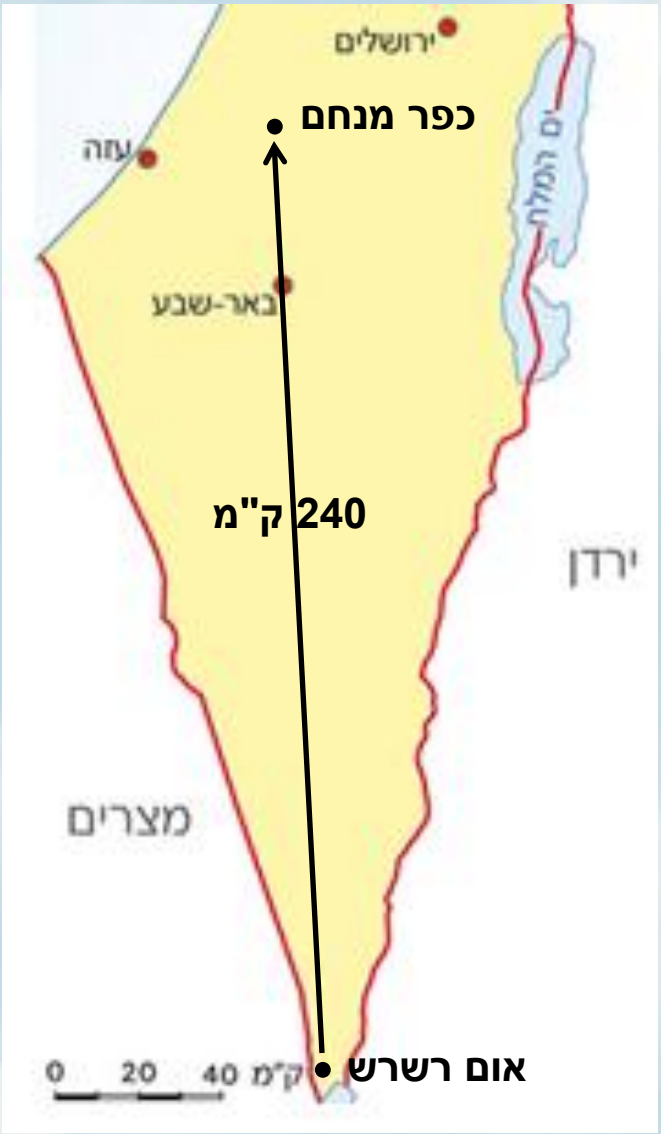

- ב"ליל הגשרים" (17 ביוני 1946) פוצצו בו-זמנית 11 גשרים בגבולות א"י עם המדינות השכנות. אחד מאמצעי הקשר היה באמצעות יונים. בסופו של דבר, רק היחידה שפוצצה את גשר אלנבי (בפיקודו של חיים בר לב) שיחררה זוג יונים בעת הנסיגה, אחת מהן הגיעה לכפר מנחם עם הידיעה על תוצאות הפעולה.
- מסעות הפלמ"ח – מן האימונים המפרכים והמפורסמים. משתתפיהם נהגו להצטייד ביוני דואר. בתום המסע לאום-רשרש (אילת) שוחררה יונה והגיעה בשלום לשובך בכפר מנחם (240 ק"מ).

השימוש ביונים במבצעי ההתיישבות

- באחד ממבצעי ההתיישבות הגדולים לפני קום המדינה (6 באוקטובר 1946 – מוצאי יום הכיפורים), עלו על הקרקע בו-זמנית 11 נקודות יישוב בנגב.
- ידוע על 5 נקודות מתוך ה-11 שבהן היה שימוש ביוני דואר ואלה העבירו את תמונת המצב על הנעשה ביישובים שהוקמו.

מפת 11 נקודות הישוב בנגב

שימוש ביונים במלחמת העצמאות

- בשיירת יחיעם שעלתה לקיבוץ הנצור ב-27 במרץ 1948 היו גם 14 יונים והן נהרגו יחד עם 47 חללי השיירה בצומת כברי.
- ב-12 במאי 1948 בקרב האחרון בגוש עציון נשלחו מהגוש שתי יונים שהביאו פרטים על ההתקפה ובקשה לסיוע אויר.
- ב-14 במאי 1948 שוגרה יונה מעטרות הנצורה ועל אף הסערה והגשם היא הגיעה לירושלים תוך 14 דקות עם ידיעה שהישוב נשאר ללא קשר אלחוטי.
- ב-16 במאי 1948 שוגרה יונה מנווה יעקב לירושלים עם בקשה לפנות את התושבים, כי לא יחזיקו מעמד עד הבוקר.

יונוגרמות ממלחמת העצמאות

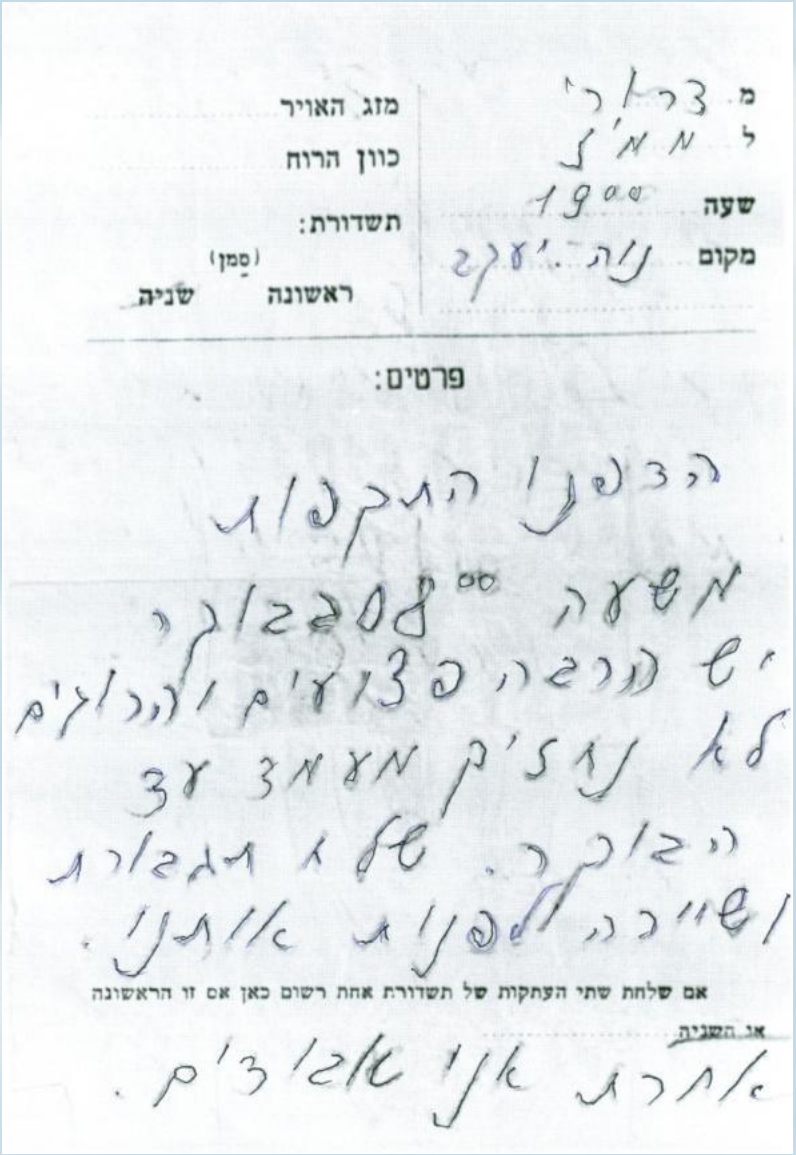

התשדורת האחרונה
מנוה-יעקב ערב נפילתה

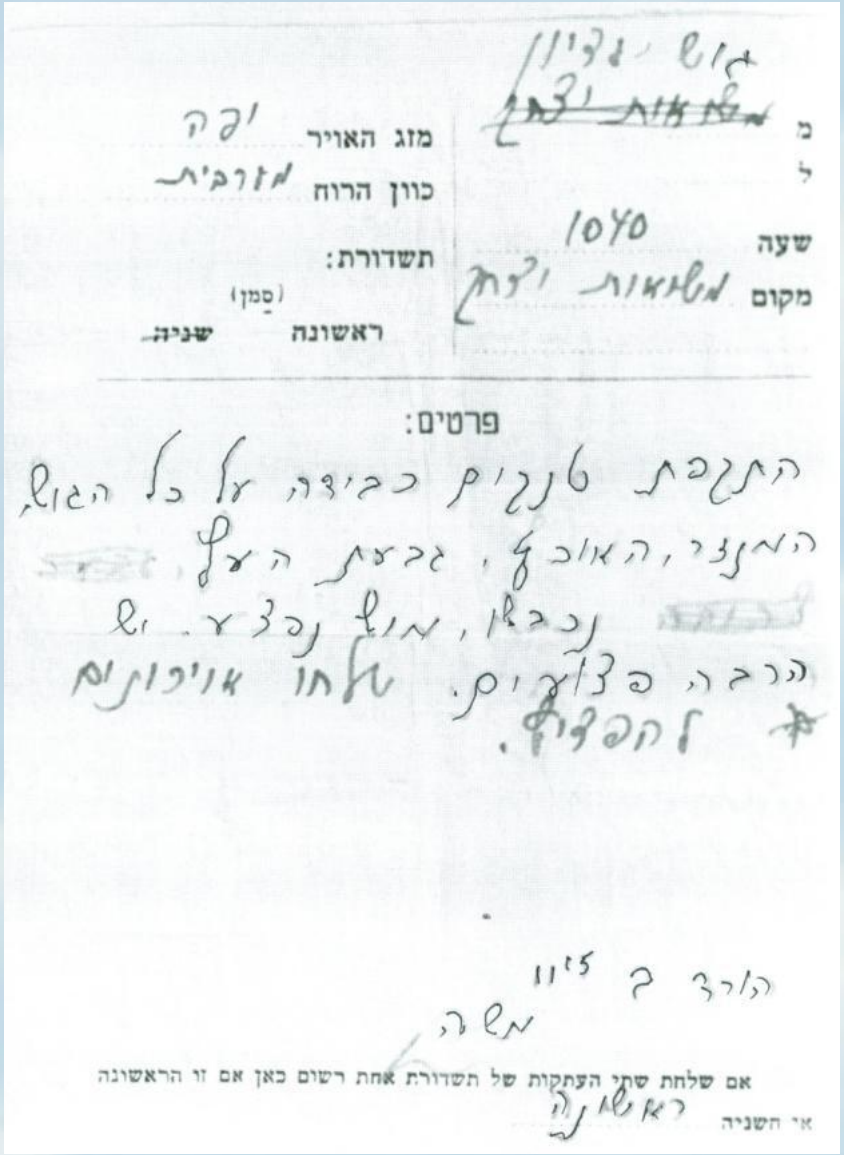

התשדורת האחרונה
מגוש עציון הנצור

יחידת היונאים

שמעון אבידור (הנדלר)
1913 - 1954

- עם הקמת צה"ל בשנת 1948 הוקמה יחידת היונאים במסגרת חיל הקשר.
- למפקד היחידה הראשון התמנה סרן שמעון אבידור (לשעבר הנדלר).
- אבידור גדל בקיבוץ גבעת ברנר, שירת ב"הגנה" אך אהבתו הגדולה ביותר הייתה היונה.
- שובך היונים בגבעת ברנר בטיפוחו של שמעון, החל משנות השלושים, היווה " סטאז' " מצוין לתפקידו החדש.
- היחידה מנתה כאלף יונים והוקמה תחילה בשרונה ליד ת"א (היום הקרייה) ובשלב שני הועברה ל"גבעת האלחוט" (בה"ד 7).
- מפקדת היחידה והשובך המרכזי היו בבה"ד 7, ושובכים אזוריים היו בנצרת, בירושלים, בבאר שבע, באילת וביישובים אחרים ברחבי הארץ.
- נקבעו תקנים ליחידה ודרכי טיפול ביונים, תורת הפעלה, ספרות מקצועית, אימונים ושגרה.

יוני דואר בשימוש צה"ל

- צה"ל בראשית דרכו עשה שימוש נרחב ביוני דואר באימונים ובמבצעים.
- בתרגיל הגדול הדו-צדדי הראשון שהתקיים בשנת 1951 הופעל קשר יונים והנושא אף זכה לסיקור תקשורתי (תמונת שער בעיתון "במחנה").
- בשנת 1953 היו ביחידת היונאים כ-1,000 יונים והשובך המרכזי היה בבה"ד 7 (בית הספר לקשר). שובכים נוספים היו פזורים בכל רחבי הארץ וביחידות צה"ל, לרבות בגדוד 890 של הצנחנים.
- במבצע "קדש", הצנחנים במיתלה צנחו עם יוני דואר.
- ככל שחיל הקשר התקדם הלך והצטמצם השימוש ביונים עד לחיסולה הסופי של יחידת היונאים בסוף שנות החמישים.

סוגי שובכים

השובך הנייח בגבעת ברנר

שובך נישא

שובכים ניידים על גבי רכב

במצעד צה"ל - 1949

מסיסמאותיה של יחידת היונאים

- תודה ליונה, ידידה נאמנה.
- היונה בעלת ברית , אמיצה וחברית.
- בגשם, בשרב, ברוח סערה, היונה תמיד תשוב בחזרה.
- יונה צריכה לאהוב את הבית שלה, אחרת היא לא תרצה לחזור אליו.

יונה ונער – מאת מאיר שלו

לאה בצעירותה

- במרכז העלילה – סיפור אהבתם של נער ונערה העוסקים בגידול יוני דואר במלחמת העצמאות.
- הנער מספיק לשלוח לאהובתו אות חיים אחרון באמצעות יונה, לפני נפילתו בקרב על מנזר סן סימון בירושלים.
- דמות הנערה מבוססת על לאה זיגלר-ענפי, יונאית של חיל הקשר ששירתה בשובך של גבעת ברנר.
- "לאה כאן מאיר שלו" – כך מתארת לאה את שיחת הטלפון שבה ביקש שלו לשמוע ממנה את הסיפור על תקופת יוני הדואר.
- מכאן ואילך נכתב הספר, השחקנית בהצגה למדה מלאה את תפקיד מגדלת היונים ולאה הוזמנה להשקת הספר ולהצגת הבכורה.

האנדרטה ליונה האלמונית

- בראשית שנות החמישים הוקמה בבה"ד 7 אנדרטה ליונה האלמונית.
- למרבה הצער, הפיתוח והקידמה ניצחו את הנוסטלגיה, האנדרטה נעלמה ואיתה נעלם מהעולם שריד מורשת לתקופה מרתקת.
- בשנים האחרונות נעשו נסיונות לשחזר את האנדרטה ולהקימה מחדש והמאמצים צלחו רק לאחרונה.
- האנדרטה הוקמה מחדש בבה"ד 7 כולל שיר מיוחד שנכתב לרגל האירוע.

האנדרטה המקורית

האנדרטה המשוחזרת בבה"ד 7

היונוגרמה עבור תעבור / חגי גרי

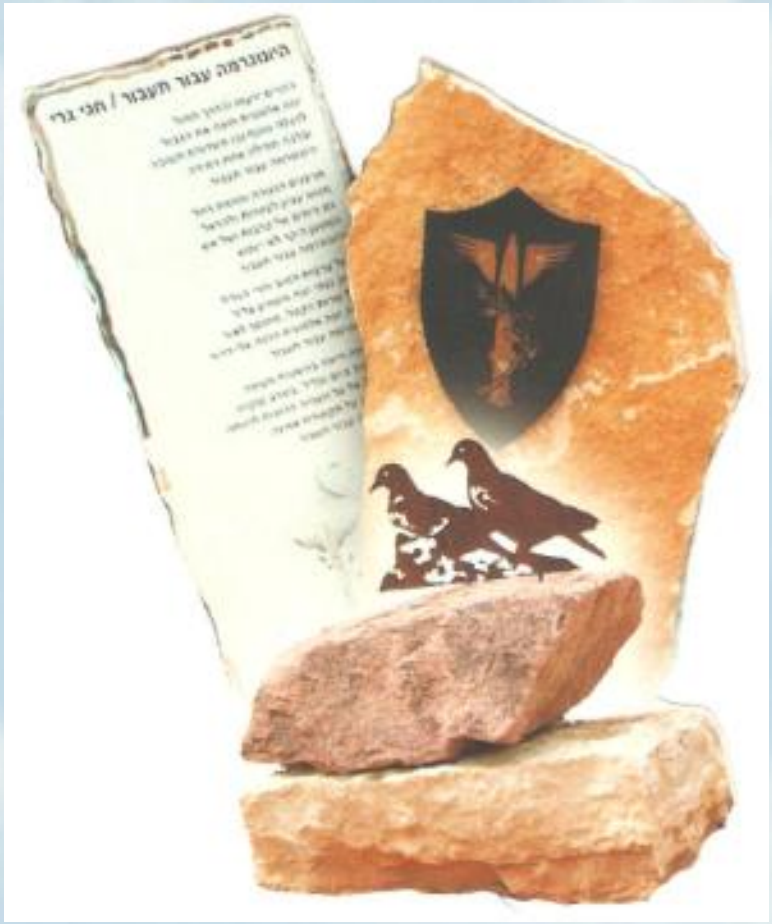

ההרים ירעמו והדרך תחול
יונה אלמונית חוצה את הגבול
לרגלה טוטף ובו תשדורת חשובה
ובלבה תפילה אחת ויחידה
היונוגרמה עבור תעבור.

מניצנים הנצורה ומרמת רחל
מגוש עציון לעטרות ולהראל
גם בימים של קרבות ושל אש
המטען היקר לא יינטש
היונוגרמה עבור תעבור.

מעל ערבות הנגב והרי הגליל
משק כנפי יונה משמיע צליל
מעל שדות הקטל, מחושך לאור
עושה יונה אלמונית דרכה אלי דרור
היונוגרמה עבור תעבור.

מה יפה היונה בפשטות מעופה
מרחפת ביום ובליל, בשרב ובקרה
מקורה אל על וכנפיה פרוסות לרווחה
בשומרה על תקשורת אמינה
היונוגרמה עבור תעבור.

תודה על ההקשבה